

***Kultura fizyczna i bezpieczeństwo
w aktualizowaniu wartości zdrowia
Wybrane aspekty***

MONOGRAFIA

***Фізична культура і безпека
у актуалізації цінності здоров'я
Вибрані аспекти***

МОНОГРАФІЯ

Redakcja naukowa (Наукове редагування)

***Nataliia Tsyhanovska (Наталія Цигановська)
Dariusz W. Skalski (Даріуш В. Скальскі)
Dawid Czarniecki (Давід Чарнецькі)***

ROZDZIAŁ NAUKOWY (НАУКОВИЙ РОЗДІЛ) 10

Rola Powiatowego Lekarza Weterynarii w zapewnieniu bezpieczeństwa żywności pochodzenia zwierzęcego

The role of the District Veterinary Officer in ensuring the safety of food of animal origin

Dawid Czarnecki¹, Dariusz W. Skalski^{2,3}, Bogdan Kindzer³

¹Pomorska Szkoła Wyższa, m. Starogard Gdański, Polska

²Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego, m. Gdańsk, Polska

³Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego, m. Lwów, Ukraina

Streszczenie

Bezpieczeństwo żywności to jeden z filarów polityki żywieniowej państwa, a tym samym powinno być priorytetem w obszarze ochrony zdrowia publicznego. Zapewnienie bezpieczeństwa żywności możliwe jest jedynie w systemie, który jest dobrze zorganizowany, w tym skutecznie egzekwujący wobec przedsiębiorców sektora żywnościowego wymogi prawne z jednej strony, ale też realizujący funkcję promocyjną i edukacyjną dla konsumentów i przedsiębiorców. Jedną z głównych ról w zapewnieniu bezpieczeństwa żywności na terenie powiatu pochodzenia zwierzęcego ma powiatowy lekarz weterynarii, którego kompetencje, są niezbędne w zabezpieczeniu jakości zdrowotnej żywności i zapobieganiu odzwierzęcym chorobom człowieka.

Summary

Food safety is one of the pillars of the state's food policy, and thus should be a priority in the area of public health protection. Ensuring food safety is possible only in a system that is well organized, including effective enforcement of legal requirements for food sector entrepreneurs on the one hand, but also a promotional and educational function for consumers and entrepreneurs. One of the main roles in ensuring food safety in the county of animal origin is

played by the district veterinarian, whose competences are necessary to ensure the health quality of food and prevent zoonotic human diseases.

Słowa kluczowe: lekarz weterynarii, żywność, bezpieczeństwo, produkty zwierzęce

Keywords: veterinarian, food, safety, animal products

Choroby zakaźne zwierząt a bezpieczeństwo żywności

O aktualnym znaczeniu specjalistów weterynaryjnych w zapobieganiu chorobom człowieka, których przyczyną są drobnoustroje i pasożyty chorobotwórcze występujące w żywności pochodzenia zwierzęcego, świadczy wykład przedstawiony przez dr. McKenzie [1] w czasie 70 Sesji Generalnej Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt, czyli Międzynarodowego Urzędu ds. Epizootii (OIE) w Paryżu, w maju 2002 r. Jego tytuł brzmi: „Rola lekarzy weterynarii w prewencji i administracyjnym postępowaniu w odniesieniu do chorób człowieka, wynikających ze spożywania żywności, w szczególności na poziomie producentów zwierząt rzeźnych”. Zgodnie z tą wypowiedzią lekarze weterynarii włączani są coraz częściej, w tym na kierowniczych stanowiskach, do multidyscyplinarnych zespołów oceniających bezpieczeństwo Żywności (ang. food safety). Tendencja ta wynika z ich najlepszego, w porównaniu z innymi, związanymi z wytwarzaniem żywności zwierzęcego pochodzenia grupami zawodowymi, przygotowania medycznego — w aspekcie zdrowia publicznego. Komisja Kodeksu Żywnościowego (ang. Codex Alimentarius Commission, CAC) od lat formułuje standardy i wytyczne, które przyczyniają się do doskonalenia nadzoru nad żywnością w skali międzynarodowej, zwłaszcza w odniesieniu do jej jakości i przeciwdziałania nieuzasadnionym eksportowo-importowym barierom. Do wymienionego obszaru działania w coraz szerszym zakresie włącza się od kilku lat OIE [2] który jest międzynarodową organizacją wyłącznie weterynaryjną. Głównym zadaniem, począwszy od jej powstania w 1924 r., jest tworzenie

naukowych i legislacyjnych podstaw zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych, w tym zoonoz, oraz ograniczanie zwierzęcych rezerwuarów drobnoustrojów patogennych dla człowieka [2]. Przez wiele lat znajdujące się w żywności szkodliwe dla zdrowia związki chemiczne stanowiły główne zagrożenie konsumenta. Udoskonalenie metod i programów ich monitorowania zmniejszyło to zagrożenie. Toteż za częstsze przyczyny chorób człowieka, występujących w wyniku spożywania żywności (ang. food born diseases), uważa się drobnoustroje chorobotwórcze. W większości przypadków chodzi o żywność od zwierząt nosicieli bakterii chorobotwórczych dla człowieka, niewykazujących klinicznych objawów choroby. Przykładem może być bezobjawowe nosicielstwo pałeczek Salmonella, Campylobacter jejuni, Escherichia coli (szczepów wytwarzających werotoksyny), Clostridium botulinum, Clostridium perfringens, Yersinia enterocolitica i Listeria monocytogenes oraz kilku innych warunkowo chorobotwórczych drobnoustrojów.

Zastosowanie opartych na osiągnięciach biologii molekularnej nowoczesnych testów diagnostycznych w badaniu zwierząt przed ubojem, jak też ich surowców i produktów spożywczych, oraz przekazu elektronicznego uzyskanych wyników udoskonaliło w znacznym stopniu w skali regionu, kraju czy międzynarodowej monitorowanie znajdujących się w żywności bakterii, wirusów i prionów chorobotwórczych dla Człowieka, a tym samym dało doskonalszą podstawę do ich eliminacji z łańcucha żywnościowego. Jednakże pojawiają się stale nowe problemy. Ostatnie odkrycia wskazują, że materiał genetyczny, który koduje czynniki zjadliwości bakterii, bywa stwierdzany u zwierząt rzeźnych i w przewodzie pokarmowym człowieka, co może, jeżeli sprawa okaże się istotna, komplikować ocenę żywności i stworzyć potrzebę nowych opracowań naukowych i legislacyjnych. Dodatkowo, zmiany na poziomie hodowli, chowu i żywienia zwierząt oraz przetwórstwa żywności lub

jej składowania Mogą wpłynąć na zwiększenie patogenności drobnoustrojów, kreując nowe problemy o rozwiązania w naukowo-badawczych ośrodkach weterynaryjnych [6]. Inspekcją Weterynaryjną kieruje **Główny Lekarz Weterynarii**, który jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw rolnictwa. Główny Lekarz Weterynarii wykonuje swoje zadania przy pomocy Głównego Inspektoratu Weterynarii. Organem wykonującym zadania Inspekcji Weterynaryjnej na terenie województwa jest **wojewódzki lekarz weterynarii**, będący kierownikiem wojewódzkiej inspekcji weterynaryjnej wchodzącej w skład zespolonej administracji rządowej w województwie. Wojewódzki lekarz weterynarii podlega, w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa sanitarno-epizootycznego na obszarze swojej właściwości, Głównemu Lekarzowi Weterynarii.

Rys.1. Schemat organizacyjny Inspekcji Weterynaryjnej (IW)

Źródło: Główny Inspektorat Weterynaryjny <https://www.wetgiw.gov.pl/inspekcja-weterynaryjna/organizacja-inspekcji-weterynaryjnej>.

Powiatowy lekarz weterynarii

Wojewódzkiemu lekarzowi weterynarii podlega **powiatowy lekarz weterynarii**, będący kierownikiem powiatowej inspekcji weterynaryjnej wchodzącej w skład niezespolonej administracji

rządowej. Rada powiatu rozpatruje informacje właściwego lekarza weterynarii o stanie bezpieczeństwa sanitarno-weterynaryjnego na obszarze powiatu. Radzie powiatu służy także prawo do określania warunków działania właściwego lekarza weterynarii w celu zapewnienia na danym obszarze należytego stanu bezpieczeństwa sanitarno-weterynaryjnego. W przypadku bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa sanitarno-weterynaryjnego starosta może wydać właściwemu powiatowemu lekarzowi weterynarii pisemne polecenie podjęcia działań zmierzających do usunięcia zagrożenia [3]. Inspekcja Weterynaryjna zgodnie z ustawą [8] realizuje zadania z zakresu ochrony zdrowia zwierząt oraz bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego w celu zapewnienia ochrony zdrowia publicznego. Inspekcja wykonuje swoje zadania w szczególności przez:

- 1) zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt, w tym chorób odzwierzęcych;
 - 1a) badania kontrolne zakażeń zwierząt;
- 2) monitorowanie chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych oraz związanej z nimi oporności na środki przeciw drobnoustroje u zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego i środkach żywienia zwierząt
- 3) badanie zwierząt rzeźnych oraz produktów pochodzenia zwierzęcego;
- 4) przeprowadzanie:
 - a) weterynaryjnej kontroli granicznej,
 - b) kontroli weterynaryjnej w handlu i wywozie zwierząt oraz produktów w rozumieniu przepisów o kontroli weterynaryjnej w handlu,
 - c) kontroli na miejscu w zakresie przestrzegania wymogów wskazanych w załączniku II pkt A ust. 6–8 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r.

d) kontroli wyrobów do diagnostyki in vitro stosowanych w medycynie weterynaryjnej, w rozumieniu art. 2 pkt 40 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, Dz. U. z 2008 r. Nr 213, poz. 1342 oraz z 2010 r. Nr 47, poz. 278, Nr 60, poz. 372 i Nr 78, poz. 513,

5) sprawowanie nadzoru nad:

a) bezpieczeństwem produktów pochodzenia zwierzęcego, w tym nad wymaganiami weterynaryjnymi przy ich produkcji, umieszczeniu na rynku oraz sprzedaży bezpośredniej,

b) wprowadzaniem na rynek zwierząt i ubocznych produktów pochodzenia zwierzęcego,

c) wytwarzaniem, obrotem i stosowaniem pasz, dodatków stosowanych w żywieniu zwierząt, organizmów genetycznie zmodyfikowanych przeznaczonych do użytku paszowego i pasz genetycznie zmodyfikowanych oraz nad transgranicznym przemieszczaniem organizmów genetycznie zmodyfikowanych przeznaczonych do użytku paszowego,

d) zdrowiem zwierząt przeznaczonych do rozrodu oraz jakością zdrowotną materiału biologicznego i jaj wylęgowych drobiu,

e) obrotem i ilością stosowanych produktów leczniczych weterynaryjnych,

f) wytwarzaniem i stosowaniem pasz leczniczych,

g) przestrzeganiem przepisów o ochronie zwierząt,

h) przestrzeganiem zasad identyfikacji i rejestracji zwierząt oraz przemieszczaniem zwierząt,

i) przestrzeganiem wymagań weterynaryjnych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta gospodarskie,

j) utrzymywaniem, hodowlą, prowadzeniem ewidencji zwierząt doświadczalnych w jednostkach doświadczalnych, hodowlanych i u dostawców;

6) prowadzenie monitorowania substancji niedozwolonych, pozostałości chemicznych, biologicznych, produktów leczniczych i skażeń promieniotwórczych u zwierząt, w ich wydzielinach i wydalinach, w tkankach lub narządach zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego, w wodzie przeznaczonej do pojenia zwierząt oraz środkach żywienia zwierząt;

7) prowadzenie wymiany informacji w ramach systemów wymiany informacji, o których mowa w przepisach Unii Europejskiej;

8) przyjmowanie informacji o niebezpiecznych produktach żywnościowych oraz paszach od organów Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, w zakresie kompetencji tych inspekcji, oraz od organów Inspekcji Handlowej o niebezpiecznych produktach żywnościowych pochodzenia zwierzęcego oraz ocena ryzyka i stopnia zagrożenia spowodowanego niebezpiecznym produktem żywnościowym lub paszą, a następnie przekazywanie tych informacji do kierującego siecią systemu RASFF, o którym mowa w art. 85 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz. U. Nr 171, poz. 1225, z późn. zm. [10].

Powiatowy Lekarz weterynarii dokonuje analiz i ocen sytuacji epizootycznej i opracowuje na obszarze powiatu programy i plany dotyczące monitorowania zakażeń zwierząt oraz zapobiegania chorobom zakaźnym zwierząt i zoonozom i ich zwalczania. W budżetach starostów wyodrębnione są środki przeznaczone na:

- zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt i zoonoz lub biologicznych czynników chorobotwórczych wywołujących te choroby, w tym na odszkodowania i monitorowanie zakażeń zwierząt;

Monitorowanie występowania substancji niedozwolonych, pozostałości chemicznych, biologicznych, produktów leczniczych i skażeń promieniotwórczych u zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego, w wodzie przeznaczonej do pojenia zwierząt

i środkach żywienia zwierząt. Badania laboratoryjne prowadzone w kierunku rozpoznawania chorób zakaźnych zwierząt oraz chorób odzwierzęcych prowadzą regionalne laboratoria weterynaryjne, wchodzące w skład wojewódzkich inspektorów weterynarii. Ponadto minister rolnictwa i rozwoju wsi określił laboratoria referencyjne, funkcjonujące w ramach Państwowego Instytutu Weterynaryjnego w Puławach, właściwe do wykonywania całokształtu badań zarówno produktów pochodzenia zwierzęcego, jak i chorób zakaźnych zwierząt. Zasady postępowania podczas wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt określa ustawa i rozporządzenia wykonawcze. W celu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania powiatowy lekarz weterynarii, w drodze decyzji administracyjnej z rygiorem natychmiastowej wykonalności, może:

- nakazać odosobnienie, strzeżenie lub obserwację zwierząt chorych lub zakażonych albo podejrzanych o zakażenie lub o chorobę;
- wyznaczyć określone miejsce jako ognisko choroby;
- zakazać wydawania świadectw zdrowia, dokumentów handlowych lub przewozowych;
- nakazać zabicie lub ubój zwierząt chorych lub zakażonych, podejrzanych o zakażenie lub o chorobę albo zwierząt z gatunków wrażliwych na daną chorobę zakaźną zwierząt;
- nakazać oczyszczenie i odkażenie miejsc oraz środków transportu, a także odkażenie, zniszczenie lub usunięcie w sposób wykluczający niebezpieczeństwo szerzenia się choroby zakaźnej zwierząt środków żywienia zwierząt, ściółki, nawozów naturalnych w rozumieniu przepisów o nawozach i nawożeniu, oraz przedmiotów, z którymi miały kontakt zwierzęta chore, zakażone lub podejrzane o zakażenie lub o chorobę;

- zakazać osobom, które były lub mogły być w kontakcie ze zwierzętami chorymi, zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie lub o chorobę, czasowego opuszczenia ogniska choroby;
- nakazać odkażanie rzeczy osób, które miały lub mogły mieć kontakt ze zwierzętami chorymi, zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie lub o chorobę;
- zakazać karmienia zwierząt określonymi środkami żywienia zwierząt lub pojenia z określonych zbiorników i ujęć wody;
- w ognisku choroby zakazać wprowadzania, przeprowadzania i wyprowadzania zwierząt lub sprowadzania i wywożenia produktów, zwłok zwierzęcych i środków żywienia zwierząt;
- nakazać badanie kliniczne zwierząt z pobraniem próbek do badań laboratoryjnych;
- nakazać przeprowadzenie sekcji zwłok zwierzęcych z pobraniem próbek do badań laboratoryjnych;
- nakazać wykonywanie określonych zabiegów na zwierzętach, w tym przeprowadzanie szczepień;
- nakazać odkażanie rzeczy osób, które miały lub mogły mieć kontakt ze zwierzętami chorymi, zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie lub o chorobę [9].

W drodze rozporządzenia (aktu prawa miejscowego) powiatowy lekarz weterynarii określa obszar występowania choroby zakaźnej lub zagrożenie wystąpienia choroby zakaźnej, jako obszar zapowietrzony lub zagrożony, na terenie, którego obowiązują zakazy lub ograniczenia w przemieszczaniu się osób lub pojazdów. Do współpracy z lekarzem weterynarii w zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt zobowiązane są inspekcje i służby, natomiast pracownicy inspekcji w zakresie wykonywania czynności określonych w ustawie podlegają ochronie prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych. Na potrzeby podjęcia natychmiastowych działań główny inspektor weterynaryjny utrzymuje rezerwę szczepionek,

biopreparatów, substancji im preparatów biobójczych oraz innych środków niezbędnych do diagnozowania i zwalczania chorób zakaźnych zwierząt i zoonoz lub biologicznych czynników chorobotwórczych wywołujących te choroby. Powiatowy lekarz weterynarii, w zakresie swojej właściwości, przygotowuje i aktualizuje plany gotowości zwalczania poszczególnych chorób zakaźnych zwierząt [4]. Podsumowując uprawnienia nadane przez ustawę powiatowym i wojewódzkim lekarzom weterynarii, nie sposób zapomnieć o fakcie ich ochrony prawnej. Na mocy art. 20 ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej korzystają oni z uprawnień właściwych dla funkcjonariuszy publicznych, a co za tym idzie wszelkie próby utrudnienia lub udaremnienia wykonania obowiązków mogą zostać ukarane karą aresztu, ograniczenia wolności lub karą grzywny. Orzekanie w tych sprawach odbywa się zgodnie z przepisami ustawy z 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia [7].

Podsumowanie

Przedstawiając rolę lekarzy weterynarii w zapewnieniu bezpiecznej dla zdrowia żywności zwierzęcego pochodzenia, należy dodać, że w zasięgu ich obserwacji i badań klinicznych znajdują się wszystkie zwierzęta użytkowe, od ich urodzenia do uboju włącznie. W zakresie ich badań w kierunku czynników szkodliwych dla zdrowia zwierząt i ludzi znajdują się środki żywienia zwierząt. Następnie również oni nadzorują z punktu widzenia lekarskiego proces przetwarzania surowców. Mając zatem na uwadze scharakteryzowane działania lekarzy weterynaryjnych w zakresie profilaktyki chorób człowieka, wolno stwierdzić, że żadna inna grupa zawodowa nie dysponuje tego rodzaju możliwościami i kompetencjami, które są niezbędne w zapewnieniu jakości zdrowotnej żywności i zapobieganiu odzwierzęcym chorobom człowieka.

Bibliografia

1. McKenzie A., Hathaway S., *The role of veterinarians in the prevention and management of food-borne diseases, in particular at the level of livestock producers*. 70th General Session OIE International Committee, Paris, 2002.
2. Office International des Epizooties (OIE) - *Work Programme for Implementing the Recommendations of the Third Strategic Plan of the Office International des Epizooties for the Period 2001 to 2005* (Doc. 69 SG/17). 2001. OIE, Paris, France.
3. Sienkiewicz M.W., *Samorząd powiatowy w Polsce. Założenia i realizacja*, Lublin 2011.
4. Sobolewski G., Majchrzak D., Solarz J., *Podmioty wykonawcze w zarządzaniu kryzysowym*, Warszawa 2014.
5. Truszczyński M., *Ważne dla praktyki epizootiologiczne informacje jako wynik Sesji Ogólnej*, OIE. Med.1999, nr. 55(11).
6. Truszczyński M., Wojtoń B., Żmudzki J., Wijaszka T., *Rola medycyny weterynaryjnej w zapewnieniu bezpiecznej żywności zwierzęcego pochodzenia*, Postępy Nauk Rolniczych nr 5/2003.
7. Ustawa z 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Dz. U. 2001 Nr 106 poz. 1148 z późn.zm.
8. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, Dz.U. 2004 nr 33 poz. 287 z późn.zm.
9. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, Dz. U. 2004 nr 69 poz. 625 z późn.zm.
10. Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz. U. Nr 171, poz. 1225, z późn.zm.